

Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών

Τομ. 91, 1996

Εκπαιδευτικές ανισότητες στο νομό Φθιώτιδας

Μιχαηλίδης Θανάσης Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
<http://dx.doi.org/10.12681/grsr.697>

Copyright © 1996 Θανάσης Μιχαηλίδης

To cite this article:

Μιχαηλίδης, Θ. (1996). Εκπαιδευτικές ανισότητες στο νομό Φθιώτιδας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 91(91), 79-104. doi:<http://dx.doi.org/10.12681/grsr.697>

Θανάσης Μιχελής*

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

Το πρόβλημα της εξέλιξης των μαθητών στο σχολείο αλλά και μετά απ' αυτό, σε σχέση με τους παράγοντες που την επηρεάζουν, είναι συνδεδεμένο με το πρόβλημα της ισότητας (ή όχι) των ευκαιριών στις σπουδές. Έχει δε αποτελέσει αντικείμενο μελέτης πολλών ερευνών από τη δεκαετία του '50 στις Η.Π.Α. και τις Σκανδιναβικές χώρες, λίγο αργότερα στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης (Γαλλία, Αγγλία, Ελβετία, Δυτ. Γερμανία) και τελευταία σε ορισμένες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Τα συμπεράσματα των ερευνών αυτών, που συγκλίνουν και είναι ευρέως αποδεκτά, συνοψίζονται και σε ανάλογες εκθέσεις της UNESCO, όπου αναφέρεται ότι: «Από το δικαίωμα στη μόρφωση, για το οποίο πρόωρα περηφανεύτηκε ο σύγχρονος κόσμος, έχουν κατά άδικο τρόπο αποκλειστεί κυρίως οι μη προνομιούχοι στις φτωχές κοινωνίες και μόνον αυτοί (οι μη προνομιούχοι) στις πλούσιες κοινωνίες».

Οι μέχρι τώρα μελέτες του φαινομένου στη χώρα μας συμφωνούν κι αυτές με τα πορίσματα των διεθνών συγκριτικών μελετών.

Οι περισσότερες έρευνες για τη χώρα μας απ' τη δεκαετία του '60 επισημαίνουν τις κοινωνικές ανισότητες στην εκπαίδευση.¹

* Εκπαιδευτικός Δημόσιας Β/θμιας Εκπαίδευσης στη Λαμία. Υποψήφιος Διδάκτορας Φ.Π.Ψ. (Παιδαγωγικών) Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

1. α) Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη, *Προς μίαν Ελληνικήν κοινωνιολογίαν της παιδείας*, τόμ. Α', Β' (εκδόσεις Ε.Κ.Κ.Ε., 1974), όπου επισημαίνονται οι ανισότητες στην εκπαίδευση και αναδεικνύονται ως παράγοντες που συσχετίζονται με αυτές η ταξική θέση της οικογένειας, ο τόπος γέννησης και διαμονής, τα μορφωτικά

Είναι βέβαια γνωστό πως το θέμα μας και μάλιστα με γενικότερες αναφορές και προβληματισμούς είναι μάλλον εξαντλημένο.²

Η παρούσα έρευνα δεν φιλοδοξεί να διερευνήσει για μία ακόμη φορά ποιοι παράγοντες επηρεάζουν την εξέλιξη των μαθητών, πρόβλημα ήδη μελετημένο με συγκλίνουσες κατασταλαγμένες πλέον απόψεις. Κύριος στόχος της παρούσας έρευνας είναι να καταγραφούν τα συγκεκριμένα στοιχεία που αφορούν τις εκπαιδευτικές ανισότητες στο νομό Φθιώτιδας, των αμέσως προηγούμενων ετών, και να διαφανούν οι υπάρχουσες τάσεις στην εξέλιξη του χρόνου. Το άριστο θα ήταν η έρευνα να αφορούσε όλη τη χώρα. Να γίνει, δηλαδή, μία ακριβής καταγραφή της σημερινής πραγματικότητας με τις διαφαινόμενες τάσεις της. Μόνον έτσι οι όποιες εκπαιδευτικές αλλαγές ή μεταρρυθμίσεις μπορούν να στηρίζονται σε στοιχεία³, να θέτουν στόχους, να εφαρμόζονται σταθερά και προσεκτικά. Κι αν τέτοιας μορφής στοιχεία καταγράφονται διαρκώς, να αποτιμώνται τα αποτελέσματά τους.

Για τη διεξαγωγή της έρευνας ακολουθήθηκε η εξής μέθοδος:

Αρχικά επιλέχτηκε ο δείκτης της εξέλιξης και επίδοσης των μαθητών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Ως κατάλληλος θεωρήθηκε ο βαθμός των γενικών εξετάσεων (πανελλαδικών). Βέβαια μέχρι να φτάσουν οι μαθητές στη Γ'

χαρακτηριστικά της οικογένειας και άλλα. β) Άννα Φραγκουδάκη, *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης* (εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1985), όπου αναπτύσσονται θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο με αναφορές στο διεθνή χώρο αλλά και στην ελληνική πραγματικότητα. γ) Μαρία Ηλιού, *Εκπαιδευτική και κοινωνική δυναμική* (εκδόσεις Πορεία, 1988), όπου στο κεφάλαιο 1 (σ. 13-61) αναδεικνύονται οι εκπαιδευτικές ανισότητες κατά γεωγραφικό χώρο. δ) Θεόδωρος Μυλωνάς, *Αναπαραγωγή των κοινωνικών τάξεων μέσα από τους σχολικούς μηχανισμούς* (εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1982), όπου περιγράφονται οι ίδιες διαπιστωμένες ανισότητες. ε) Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Εξάρτηση και αναπαραγωγή: ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*, (εκδόσεις Θεμέλιο), όπου στις σελ. 379 κ.ε. αναφέρονται στοιχεία για το θέμα μας. στ) Στέφανος Πεσμαζόγλου, *Εκπαίδευση και Ανάπτυξη στην Ελλάδα 1948-1985* (εκδόσεις Θεμέλιο), έρευνα στην οποία, αν και όχι ακριβώς επί του θεματός μας, βρίσκονται χρήσιμα και αξιοποιήσιμα στοιχεία για οποιονδήποτε μελετά τα προβλήματα της εκπαίδευσης στη χώρα μας.

2. Εκτενή κατάλογο μελετών-ερευνών για τις εκπαιδευτικές ανισότητες βρίσκει ο ενδιαφερόμενος στο έργο της Άννας Φραγκουδάκη, ό.π., σ. 588-589.

3. Μπέρτολτ Μπρέχτ: «Μονάχα η πραγματικότητα μπορεί να μας μάθει πώς την πραγματικότητα ν' αλλάξουμε».

Λυκείου, όπου αντιμετωπίζουν τις γενικές εξετάσεις, ακολουθούν μία πορεία στην οποία παρατηρούνται διαρροές και προφανώς διαφορετικές επιδόσεις, στοιχεία που λάβαμε υπόψη.

Μελετώντας τη διαρροή των μαθητών κατά τη διάρκεια της υποχρεωτικής τους εκπαίδευσης, αλλά και μετά, έχουμε μία αρχική εικόνα της εξέλιξής τους στο σχολείο.

Βασικό στοιχείο αποτελεί και η επίδοσή τους στο Γυμνάσιο.⁴

Τέλος, η επίδοση στο Λύκειο, αλλά κυρίως αυτή στις γενικές εξετάσεις, συμπληρώνει την όλη εικόνα της σχολικής τους εξέλιξης.

Οι γενικές εξετάσεις, τουλάχιστον όσον αφορά το τυπικό τους μέρος, μπορούν σχεδόν ανεπιφύλακτα να θεωρηθούν ως ο αντικειμενικότερος θεσμός αξιολόγησης και επιλογής. Τα θέματα που τίθενται είναι κοινά για όλους και ο τρόπος διόρθωσής τους δεν επιτρέπει σημαντικές αποκλίσεις στη βαθμολόγηση.

Ως κοινωνικός παράγοντας άμεσα μετρήσιμος, άρα και αξιοποιήσιμος σε συγκρίσεις, επιλέχτηκε κατά κύριο λόγο η χωροταξική κατανομή των μαθητών και των σχολείων τους (είναι το μοναδικό στοιχείο που καταγράφεται στις μηχανογραφικές καταστάσεις).

Αξιοσημείωτοι παράγοντες που λάβαμε υπόψη είναι η οικονομική κατάσταση της οικογένειας (προκύπτει έμμεσα από τον τόπο διαμονής και το επάγγελμα), η επιλογή της δέσμης και η ανάπτυξη ή μη ορισμένων περιοχών με τα ίδια κοινωνικοοικονομικά στοιχεία (π.χ., αγροτικές περιοχές).

Ο κύριος παράγοντας που λάβαμε υπόψη, δηλαδή η χωροταξική κατανομή των σχολείων, είναι φανερό ότι συνδέεται με την αντίστοιχη κατανομή του πληθυσμού και την απασχόλησή αυτού κατά τομέα παραγωγής. Δηλαδή, οδηγεί έμμεσα στην αποτίμηση των κοινωνικοοικονομικών δυνατοτήτων του μαθητή.

Ο παράγοντας «επιλογή της δέσμης» φαίνεται να συνδέεται, πέρα απ' τις επιθυμίες και «κλίσεις» του μαθητή, με την οικονομική δυνατότητα που έχει η οικογένειά του να τον προετοιμάσει για τις εξετάσεις,⁵ όπως επίσης και για τη συνέχιση των σπουδών στα Α.Ε.Ι..

4. Έρευνα Νίκου Τσατσά, *Παράγοντες που επηρεάζουν την επίδοση και εξέλιξη των μαθητών στο Γυμνάσιο* (ανέκδοτη). Τα στοιχεία που παραθέτει είναι του έτους 1981 και αφορούν το Ν. Φθιώτιδας.

5. Στέφ. Πεσμαζόγλου, *Εκπαίδευση και ανάπτυξη στην Ελλάδα 1948-1985*, Κεφ. «Ιδιωτικές Εκπαιδευτικές δαπάνες», σ. 95-111.

Τέλος, ο παράγοντας «επίπεδο ανάπτυξης» μιας περιοχής συγκριτικά με άλλη φαίνεται να δίνει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στην επίδοση των μαθητών.

Αναλυτικότερα, η σειρά που ακολουθείται είναι η εξής:

Στην πρώτη ενότητα καταγράφεται από την απογραφή του 1981 (Ε.Σ.Υ.Ε) η χωροταξική κατανομή του πληθυσμού στο νομό. Γίνεται μία προσπάθεια προσέγγισης της κοινωνικής ταξικής διαστρωμάτωσης του πληθυσμού στο νομό.

Στη δεύτερη ενότητα καταγράφεται η ροή των μαθητών των διαφόρων οικισμών από την Α' Δημοτικού έως την Γ' Λυκείου (στοιχεία απ' την Α/θμια και Β/θμια εκπαίδευση).

Στην τρίτη ενότητα γίνεται στατιστική μελέτη και καταγραφή των βαθμών των γενικών εξετάσεων (1986) του συνόλου των μαθητών του νομού που είναι 1.222. Η καταγραφή γίνεται κατά κατηγορίες σχολείων και κατά περιοχές. Οι κατηγορίες που κατατάχτηκαν τα σχολεία είναι: αυτά της αστικής περιοχής, της ημιαστικής περιοχής, της αγροτικής περιοχής, της ειδικής κατηγορίας (Τεχνικά-Επαγγελματικά Λύκεια, Εσπερινό Λύκειο και Εκκλησιαστική Σχολή Λαμίας) και τέλος τα ιδιωτικά της περιοχής των Αθηνών (Λεόντειος Σχολή Ν. Σμύρνης, Σχολή Μωραΐτη, Ιδιωτικό Λύκειο «Αθηνά»-Ζηρίδη, Αμερικανικό Κολλέγιο, Λύκειο Αρρ. Λμαρουσίου).

Στην τέταρτη ενότητα επιχειρούνται διαπιστώσεις και εκτιμήσεις βάσει των παραπάνω στοιχείων.

Στην πέμπτη ενότητα γίνεται σύγκριση των στοιχείων του 1986 με αντίστοιχα στοιχεία των εξετάσεων του 1980, για να διαπιστωθούν συγκλίσεις ή αποκλίσεις.

Τέλος, στην έκτη ενότητα, ως επίλογος, αποτολμώνται μερικές γενικές απόψεις που προσπαθούν κατ' αρχήν να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα όπως αυτά καταγράφηκαν απ' την έρευνα.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ, ΔΙΑΣΤΡΩΜΑΤΩΣΗ ΚΑΙ ΑΣΧΟΛΙΕΣ

Ο Ν. Φθιώτιδας με πρωτεύουσα τη Λαμία έχει πληθυσμό 162.000 κατοίκους (Απογραφή 1981). Το 1986, έτος που αναφέρονται τα στοιχεία της έρευνάς μας, οι πληθυσμιακές μεταβολές είναι αμελητέες. Παρατηρείται μόνο μία μικρή αύξηση και ελάχιστες μετακινήσεις από τα χωριά προς τη Λαμία και προς κωμοπόλεις που βρίσκονται κατά μήκος της εθνικής οδού.

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός (Ο.Ε.Π.) αποτελεί περίπου το 40% του συνολικού.

Αναλυτικότερα, ο Ο.Ε.Π. επιμερίζεται κατά τομέα παραγωγής ως εξής:

Στον πρωτογενή τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία, αλιεία) ασχολείται το 46,4% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

Στο δευτερογενή τομέα (βιομηχανία, βιοτεχνία), το 21,6%, ενώ στον τριτογενή τομέα (εμπόριο, συγκοινωνίες, υπηρεσίες) το 28,4%. (Αναλυτικά τα στοιχεία στο Παράρτημα).

Τα αντίστοιχα ποσοστά για όλη τη χώρα είναι 30,7%, 36,7% και 32,6%. Από τη σύγκριση των αριθμών που αφορούν το Ν. Φθιώτιδας με αυτούς όλης της χώρας προκύπτει ότι ο Ν. Φθιώτιδας έχει διογκωμένο τον πρωτογενή τομέα της παραγωγής. Το στοιχείο αυτό, συνδυαζόμενο και με το γεωγραφικό ανάγλυφο του νομού, δείχνει ότι ο αγροτικός πληθυσμός είναι μεγάλος και διάσπαρτος. Υπάρχουν αγροτικοί οικισμοί περί την εθνική οδό, που διασχίζει το νομό σε μήκος 150Km, στους οποίους συγκεντρώνονται 120 χιλιάδες κάτοικοι. Αυτοί οι οικισμοί παρουσιάζουν σημεία ανάπτυξης, ενώ στη Δυτική και Βόρεια Φθιώτιδα οι οικισμοί παρουσιάζουν συνεχή υποβάθμιση.

Από τις 162 χιλιάδες του πληθυσμού του Ν. Φθιώτιδας, το 25% συγκεντρώνεται στη Λαμία, μοναδική περιοχή που μπορεί να χαρακτηριστεί ως αστική, με κύρια απασχόληση των κατοίκων της στον τριτογενή τομέα της παραγωγής. Αυτό απορρέει και από το γεγονός ότι οι 15 περίπου βιομηχανίες (στοιχεία έτους 1986) που υπάρχουν στο νομό είναι διάσπαρτες κυρίως κατά μήκος της εθνικής οδού. Κατά συνέπεια, οι εργαζόμενοι σ' αυτές δεν είναι απαραίτητα κάτοικοι της Λαμίας, ούτε συγκεντρωμένοι σε μία περιοχή.

Το 6% του πληθυσμού συγκεντρώνουν οι δήμοι της Στυλίδας και της Αταλάντης που μπορούν να χαρακτηριστούν ως ημιαστικές περιοχές.

Το υπόλοιπο 69% του πληθυσμού κατοικεί στις αγροτικές περιοχές και επιμερίζεται σε 10-15 κωμοπόλεις των 1.000 έως 4.000 κατοίκων (ποσοστό 29%) και 160 χωριά κάτω των 1.000 κατοίκων (ποσοστό 40%).

Όλα αυτά, συγκρινόμενα με τους μέσους όρους όλης της χώρας που αντίστοιχα είναι 58,1% του πληθυσμού κάτοικοι αστικών περιοχών, 11,6% κάτοικοι ημιαστικών περιοχών και 30,3% κάτοικοι των αγροτικών περιοχών, δίνουν το στίγμα για το Ν.

Φθιώτιδας. Είναι ένας νομός κύρια αγροτικός με διάσπαρτους οικισμούς, ορεινούς κατά το 26% αυτών, ημιορεινούς κατά το 37% και πεδινούς κατά το 37% των κοινοτήτων. Κλήρος διάσπαρτος με 52,5 στρέμματα κατά μέσο όρο,⁶ και 4,1 αγροτεμάχια⁷ ανά αγροτική εκμετάλλευση. Παραγωγή αρκετές φορές σε οικογενειακή βάση.

Όλα τα παραπάνω είναι στοιχεία σχετικής καθυστέρησης, με τα αντίστοιχα βέβαια κοινωνικά επακόλουθα.

Συνεκτιμώντας τη χωροταξική κατανομή του πληθυσμού, τους διάφορους τομείς της παραγωγής κατά περιοχή και την κοινωνική διαστρωμάτωση του Ο.Ε.Π., μπορούμε να συμπεράνουμε ότι:

Στη χαρακτηριζόμενη ως αστική περιοχή (Λαμία) κατοικούν στη συντριπτική τους πλειοψηφία τα ανώτερα εισοδηματικά στρώματα, η πλειοψηφία των αυτοαπασχολούμενων επαγγελματιών και επιστημόνων και η πλειοψηφία των μισθωτών (οι τελευταίοι ανήκουν στα φτωχότερα οικονομικά στρώματα).

Στη χαρακτηριζόμενη ως αγροτική περιοχή κατοικούν σχεδόν στο σύνολό τους οι αγρότες και αυτοί που ανήκουν στα φτωχότερα στρώματα στην πλειοψηφία τους. Εξαιρέσεις παρατηρούνται σε ορισμένα χωριά του κάμπου, όπου εμφανίζονται πλέον τα εύπορα αγροτικά νοικοκυριά (ο αριθμός τους ποσοστιαία είναι μικρός).

Τέλος, στις πόλεις Αταλάντη και Στυλίδα, που χαρακτηρίστηκαν ως ημιαστικές περιοχές, συναντά κανείς ένα κράμα απασχολούμενων από μισθωτούς, επαγγελματίες, αγρότες και εποχιακούς εργάτες.

Αυτή η εναλλασσόμενη εικόνα από τόπο σε τόπο, σ' έναν πληθυσμό των 160 χιλιάδων κατοίκων, με συνεχή κοινωνική ρευστότητα, έχει προφανώς και την επίδρασή της στο επίπεδο της μόρφωσης και εξέλιξης των αντίστοιχων μαθητικών πληθυσμών.

Η ΡΟΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ Α' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΕΩΣ ΤΗΝ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΟΥ Ν. ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

Παραθέτουμε παρακάτω στοιχεία που δείχνουν τη ροή των μαθητών από το Δημοτικό σχολείο στο αντίστοιχο Γυμνάσιο και από εκεί στο Λύκειο.

6. Αλεξ. Παναγιώτου, *Συγκριτική έρευνα γεωργικής αναπτύξεως του Ν. Φθιώτιδας*, διατριβή επί διδακτορία, Ανωτ. Γεωπονική Σχ. Αθηνών (ανέκδοτη).

7. Αλεξ. Παναγιώτου, *ό.π.*.

Τα στοιχεία είναι απ' τις αντίστοιχες διευθύνσεις Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης του νομού.

Επισημαίνεται ότι υπάρχουν και οικισμοί που δεν έχουν Δημοτικό σχολείο. Τα παιδιά αυτών κατά κανόνα μεταφέρονται και φοιτούν στο σχολείο του πλησιέστερου χωριού.

Επισημαίνεται επίσης ότι η ροή του μαθητικού δυναμικού είναι καθορισμένη και υποχρεωτική από το συγκεκριμένο Δημοτικό προς το αντίστοιχό του Γυμνάσιο. Κριτήριο γι' αυτό είναι η μόνιμη διαμονή του μαθητή. Η εμπειρία δείχνει ότι αυτό τηρείται από τη μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Η ροή των μαθητών από τα Δημοτικά του νομού προς τα αντίστοιχα Γυμνάσια και από αυτά στα Λύκεια

1. Αστική περιοχή του νομού Φθιώτιδας

<i>Λύκειο στο οποίο καταλήγουν οι μαθητές</i>	<i>Γυμνάσιο από το οποίο προέρχονται οι μαθητές</i>	<i>Δημοτικό σχολείο από το οποίο ξεκίνησαν οι μαθητές</i>
1 ^ο , 2 ^ο , 3 ^ο και 4 ^ο Λύκειο Λαμίας	1 ^ο , 2 ^ο , 3 ^ο , 4 ^ο , 5 ^ο , 6 ^ο , 7 ^ο Γυμνάσιο Λαμίας και Ροδίτσας, Μοσχοχωρίου, Λιανοκλαδίου	Δημοτικά σχολεία της Λαμίας και των κοινοτήτων Ροδίτσας, Μοσχοχωρίου, Λιανοκλαδίου και 20 ακόμη περιφερειακών χωριών της Λαμίας

2. Ημιαστική περιοχή του νομού Φθιώτιδας

<i>Λύκειο στο οποίο καταλήγουν οι μαθητές</i>	<i>Γυμνάσιο από το οποίο προέρχονται οι μαθητές</i>	<i>Δημοτικό σχολείο από το οποίο ξεκίνησαν οι μαθητές</i>
Λύκειο Αταλάντης και Στυλίδας	Αταλάντης, Λιβανατών, Καλαποδίου, Στυλίδας και Ραχών	Δημοτικά σχολεία των αντίστοιχων κομμοπόλεων και 8 περιφερειακών τους κοινοτήτων

3. Αγροτική περιοχή του νομού Φθιώτιδας

<i>Λύκειο στο οποίο καταλήγουν οι μαθητές</i>	<i>Γυμνάσιο από το οποίο προέρχονται οι μαθητές</i>	<i>Δημοτικό σχολείο από το οποίο ξεκίνησαν οι μαθητές</i>
Αγίου Γεωργίου Τυμφρ.	Αγίου Γεωργίου	Αγ. Γεωργίου και 2 κοινοτήτων
Μακρακώμης	Μακρακώμης	Μακρακώμης και 14 κοινοτήτων
Σπερχειάδας	Σπερχειάδας	Σπερχειάδας και 12 κοινοτήτων
Υπάτης	Υπάτης	Υπάτης και 10 κοινοτήτων
Δομοκού	Δομοκού, Ομβριακής, Ξυνιάδας	Δομοκού, Ομβριακής, Ξυνιάδας και 20 κοινοτήτων
Πελασγίας	Πελασγίας	Πελασγίας και 3 κοινοτήτων
Μώλου	Μώλου, Καμ. Βούρλων, Αγ. Κων/νου	Μώλου, Καμ. Βούρλων, Αγ.Κων/νου και 9 κοινοτήτων
Μαλεσίνας	Μαλεσίνας	Μαλεσίνας, Θεολόγου
Μαρτίνου	Μαρτίνου	Μαρτίνου
Λάρυμνας	Λάρυμνας	Λάρυμνας, Μεταλλείων
Κάτω Τιθορέας	Κάτω Τιθορέας	Κ. Τιθορέας και 2 κοινοτήτων
Ελάτειας	Ελάτειας	Ελάτειας και 3 κοινοτήτων
Αμφίκλειας	Αμφίκλειας	Αμφίκλειας και 3 κοινοτήτων

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 1,⁸ τα περισσότερα Λύκεια του νομού τροφοδοτούνται και από μαθητές περιφερειακών προς αυτά κοινοτήτων.

Λαμβάνοντας υπόψη την προαναφερόμενη ροή του μαθητικού δυναμικού, χαρακτηρίστηκε τελικά:

Ως μαθητικός πληθυσμός αστικής περιοχής, αυτός των Λυκείων της Λαμίας, με την παρατήρηση ότι σ' αυτά καταλήγουν και μαθητές περιφερειακών κοινοτήτων. Συγκεκριμένα, η Λαμία με 42.000 κατοίκους τροφοδοτείται σε μαθητές από έναν πληθυσμό 50.000 κατοίκων.

8. Πηγή αποτέλεσαν οι Αποφάσεις Υπηρεσιακών Συμβουλίων Α/θμιας (ΠΥ-ΣΠΕ) και Β/θμιας (ΠΥΣΔΕ) Εκπαίδευσης του Ν. Φθιώτιδας.

Ως ημιαστικής περιοχής χαρακτηρίστηκε αυτός των Λυκείων της Αταλάντης και της Στυλίδας (που έχουν πληθυσμό 5.562 και 4.742 κατοίκους, αντίστοιχα). Με την παρατήρηση βέβαια ότι και αυτά τα Λύκεια τροφοδοτούνται σε μαθητές από περιφερειακές κοινότητες.

Όλα τα υπόλοιπα Λύκεια χαρακτηρίστηκαν ως αγροτικής περιοχής, αφού οι κωμοπόλεις ή τα χωριά στα οποία εδρεύουν έχουν κάτω από 4.000 κατοίκους και κυρίως επειδή οι περισσότεροι μαθητές τους προέρχονται από πολυάριθμα μικρά χωριά.

Πολύ σημαντικό στοιχείο της ροής των μαθητών από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο και το Λύκειο είναι το φαινόμενο της διαρροής που παρουσιάζεται στην 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση αλλά και μετέπειτα.

Ενδιαφέρον για την ερευνά μας είναι όχι μόνο το γενικό ποσοστό της διαρροής, αλλά και πώς αυτό εμφανίζεται σε κάθε περιοχή όπως παραπάνω περιγράφεται (ως αστική, ημιαστική και αγροτική για το νομό).

Στον Πίνακα 2 καταγράφουμε το μαθητικό πληθυσμό της Γ' Λυκείου για την κάθε περιοχή του νομού σε συσχετισμό με τον αντίστοιχο συνολικό πληθυσμό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Πληθυσμός και μαθητικός πληθυσμός της Γ' Λυκείου για κάθε περιοχή του νομού Φθιώτιδας

Περιοχή Ν. Φθιώτιδας	Συνολικός πληθυσμός περιοχής	% ποσοστό πληθυσμού της περιοχής επί του συνολικού	Αριθμός μαθητών Γ' Λυκείου	% ποσοστό επί του συνόλου των μαθητών
Αστική	49.960	31%	560	46%
Ημιαστική	22.188	13%	154	13%
Αγροτική	89.847	56%	508	41%
Σύνολο	161.995	100%	1.222	100%

Πηγές: 1. Ε.Σ.Υ.Ε., Απογραφή 1981.

2. Μηχανογραφικές καταστάσεις Υ.Π.Ε.Π.Θ. (Γενικές εξετάσεις 1986).

Πριν επιχειρήσουμε να ερμηνεύσουμε τα στοιχεία του πίνακα θεωρούμε σκόπιμες τις εξής επισημάνσεις:

1. Οι μαθητές των Τεχνικών-Επαγγελματικών Λυκείων δεν προσμετρήθηκαν στις αντίστοιχες περιοχές των Λυκείων όπου φοιτούν, γιατί προέρχονται από Γυμνάσια ευρύτερων περιοχών απ' όπου τα ίδια εδρεύουν (Τ.Ε.Λ. λειτουργούν στη Λαμία, Μακρακώμη και Αταλάντη).

2. Για την ερμηνεία των στοιχείων αυτών, πρέπει να ληφθούν υπόψη δύο παρεκκλίσεις, που επειδή είναι αντίρροπες θεωρήθηκε ότι αλληλοαναιρούνται. Αυτές είναι:

- α) Η τάση των οικογενειών της αγροτικής και ημιαστικής περιοχής να στείλουν τα παιδιά τους σε Λύκεια της Λαμίας. Φαινόμενο που εμφανίζεται σε περιορισμένη έκταση.
- β) Ο μέσος όρος των παιδιών της αγροτικής οικογένειας είναι μεγαλύτερος από αυτόν της αστικής. Δηλαδή, για το νομό, το 56% του αγροτικού πληθυσμού έχει ποσοστό παιδιών μεγαλύτερο του 56% (επί του συνόλου των παιδιών).

Μετά και τις πιο πάνω παρατηρήσεις, είναι σαφές ότι οι περισσότεροι μαθητές που δεν φτάνουν τελικά στη Γ' Λυκείου είναι αυτοί της αγροτικής περιοχής (ποσοστό παρέκκλισης -15% από τον αντίστοιχο συνολικό πληθυσμό). Αντίθετα, πολύ εύκολα φτάνουν στη Γ' Λυκείου οι προερχόμενοι από την αστική περιοχή (ποσοστό παρέκκλισης +15% από το αντίστοιχο του συνολικού πληθυσμού).⁹

Αναλυτικά στοιχεία για τη διαρροή στην 9χρονη εκπαίδευση για το νομό Φθιώτιδας βρίσκουμε στη μελέτη του Κώστα Ασπρουλάκη. Στην έρευνα αυτή φαίνεται πως στη σχολική περίοδο 1985-86, στην οποία αναφέρεται και η παρούσα, έχουμε τα παρακάτω στοιχεία:

9. Αναλυτικότερα για τη διαρροή στη Στοιχειώδη και τη Μέση Εκπαίδευση για όλη τη χώρα, βλέπε στο *Εκπαιδευτική και κοινωνική δυναμική*, της Μαρίας Ηλίου (από σελ. 65 έως σελ. 86) και Κ. Ασπρουλάκη, «Η υποχρεωτική φοίτηση των μαθητών στο Γυμνάσιο», περ. *Τα Εκπαιδευτικά*, τ. 12, 1988, σ. 29-36.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Η διαρροή από το Δημοτικό προς το Γυμνάσιο κατά το σχολικό έτος 1985-86, στο Ν. Φθιώτιδας

Περιοχή Ν. Φθιώτιδας	Απόφοιτοι Δημοτικού	Αριθμός μαθητών που δεν συνεχίζουν στο Γυμνάσιο	% ποσοστό διαρροής
Αστική	903	51	5,64%
Ημιαστική	215	14	6,55%
Αγροτική	1.253	95	7,58%
Σύνολο	2.371	160	6,74%

Πηγή: Κ. Ασπρουλάκης, Η υποχρεωτική φοίτηση των μαθητών στο Γυμνάσιο, ό.π..

Η έρευνα του Κ. Ασπρουλάκη αναφέρεται και στη σχολική χρονιά 1986-87 με παρόμοια στοιχεία: Συνολική διαρροή από το Δημοτικό προς το Γυμνάσιο 6,33%.

Διαρροή όμως έχουμε και κατά τη φοίτηση στο Γυμνάσιο. Τα στοιχεία για τη σχολική χρονιά 1986-87, για το νομό, αναφέρονται στον Πίνακα 4:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Η διαρροή κατά τη φοίτηση στο Γυμνάσιο κατά το σχολικό έτος 1986-87, στο Ν. Φθιώτιδας

Περιοχή Ν. Φθιώτιδας	Σύνολο μαθητών Γυμνασίου	Αριθμός μαθητών που διακόπτουν τη φοίτηση	% ποσοστό διαρροής στο Γυμνάσιο
Αστική	2.648	26	0,98%
Ημιαστική	650	12	1,84%
Αγροτική	3.777	135	3,57%
Σύνολο	7.075	173	2,44%

Πηγή: Κ. Ασπρουλάκης, ό.π..

Η παραπάνω διαρροή στο Γυμνάσιο, κατά τάξη, επιμερίζεται ως εξής: 4,23% στην Α' Γυμνασίου, 2,46% στη Β' Γυμνασίου και 0,27% στην Γ' Γυμνασίου. (Τα ποσοστά αναφέρονται στον συνολικό αριθμό των μαθητών κάθε τάξης).

Συνοπτικά, μπορούμε να πούμε ότι επί σταθερού αριθμού 100 μαθητών, που τελειώνουν το Δημοτικό σχολείο, ξεκινούν το Γυμνάσιο οι 93,26 και καταλήγουν να τελειώνουν αυτό οι 91

μαθητές. Δηλαδή, μία διαρροή της τάξεως του 9-10% στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Διαρροή που αυξάνει στην πορεία προς το Λύκειο και μέσα σ' αυτό.

Η κοινωνική διαστρωμάτωση των οικογενειών των μαθητών που διαρρέουν είναι η εξής: 38,4% είναι αγρότες, 15,9% είναι κτηνοτρόφοι, 25,8% είναι εργάτες, 19,9% είναι τεχνίτες, ελεύθεροι επαγγελματίες, υπάλληλοι και 0% είναι επιστήμονες, επιχειρηματίες, βιοτέχνες. Τα παραπάνω στοιχεία αφορούν τη διαρροή από το Δημοτικό προς την Α' Γυμνασίου.

Τα αντίστοιχα στοιχεία για τη διαρροή στις τρεις γυμνασιακές τάξεις είναι: 79% παιδιά των αγροτών, κτηνοτρόφων, εργατών, 17% παιδιά τεχνιτών, επαγγελματιών, υπαλλήλων και 0% παιδιά των ανώτερων εισοδηματικών τάξεων.

Τα στοιχεία που προαναφέραμε κάνουν εμφανές το γεγονός ότι στη Γ' Γυμνασίου φτάνουν με μεγαλύτερη ευκολία τα παιδιά της αστικής περιοχής που προέρχονται κυρίως από τα ανώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Διαρρέουν περισσότερα παιδιά της ημιαστικής περιοχής και ακόμη πιο πολλά της αγροτικής περιοχής και των φτωχών στρωμάτων της πόλης. Σημειώνουμε ότι αναλυτικά στοιχεία για τη διαρροή από το Γυμνάσιο προς το Λύκειο προς το παρόν δεν διαθέτουμε.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΒΑΘΜΟΥΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΟΥ Ν. ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ ΣΤΙΣ ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ 1986

Παραθέτουμε παρακάτω πίνακες των βαθμών των μαθητών της Γ' Λυκείου του νομού που πήραν μέρος στις γενικές εξετάσεις του 1986. Τα στοιχεία αφορούν το σύνολο των 1.222 μαθητών που συμμετείχαν στις εξετάσεις.

Ως διαστήματα βαθμών επιλέχθηκαν τα (0-5), (5,5-9,5), (10-12), (12,5-14), (14,5-16), (16,5-18), (18,5-20), γιατί κυρίως ενδιαφέρουν οι συγκρίσεις. Είναι γνωστό ότι οι βαθμοί των γενικών εξετάσεων δεν είναι μόνον ακέραιοι.

Καταγράφηκε επίσης το ποσοστό των βαθμών κάτω του 10 ως συγκριτικό στοιχείο. Ιδιαίτερης επίσης σημασίας είναι και το ποσοστό των αρίστων βαθμών (18,5-20), αφού αυτοί οι μαθητές ουσιαστικά διεκδικούν θέση στα Α.Ε.Ι..

Επίσης, κρίθηκε αναγκαίο τα τέσσερα Τεχνικά-Επαγγελματικά Λύκεια του νομού καθώς και τα Λύκεια Εσπερινό Λαμίας¹⁰ και Εκκλησιαστικό Λαμίας να αποτελέσουν χωριστή ομάδα σχολείων. Και τούτο γιατί εκτιμήθηκε και από δειγματοληπτική συλλογή στοιχείων ότι οι μαθητές τους προέρχονται απ' τις φτωχότερες εισοδηματικά οικογένειες. Έτσι, από την κοινωνική τους σύνθεση έχουν και ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Ανάλογο ενδιαφέρον έχουν και τα στοιχεία από τα παραδοσιακά ιδιωτικά Λύκεια της περιοχής των Αθηνών, όπως τα: Ιδιωτικό Λύκειο Αρρένων Αμαρουσίου, Αμερικανικό Κολλέγιο Αγίας Παρασκευής, Ιδιωτικά Εκπαιδευτήρια Αθηνά-Ζηρίδη, Λεόντειος Σχολή Ν. Σμύρνης, Σχολές Μωραΐτη. Είναι γνωστό ότι στα σχολεία αυτά φοιτούν στην πλειονότητά τους παιδιά των ανώτερων εισοδηματικών τάξεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Συχνότητα εμφάνισης βαθμών για κάθε περιοχή του Ν. Φθιώτιδας

Περιοχή	1. Αστική	2. Ημιαστική	3. Αγροτική	4. «Ειδικής κατηγορίας Λυκείων» (Τ.Ε.Λ., Εσπερινό, Εκκλησιαστικό)
Διάστημα βαθμών	Συχνότητα εμφάνισης βαθμού στο αντίστοιχο διάστημα			
0-5	15%	15%	23%	45%
5,5-9,5	15%	18%	21%	25%
10-12	14%	16%	16%	12%
12,5-14	15%	14%	13%	9%
14,5-16	15%	13%	11%	4%
16,5-18	15%	16%	10%	2%
18,5-20	11%	8%	6%	3%

10. Βλέπε Βασ. Τσάγγου, «Ο θεσμός της νυχτερινής Εκπαίδευσης στην χώρα μας», περ. *Επιστημονική σκέψη*, τ. 13, 1983, σ. 21-28.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Συγκριτικά στοιχεία για τους βαθμούς μεταξύ των περιοχών του νομού και των ιδιωτικών Λυκείων των Αθηνών

Περιοχή	1. Αστική	2. Ημιαστική	3. Αγροτική	4. «Ειδικής κατηγ. Λυκείων»	5. Ιδιωτικά Λύκεια Αθηνών
Διάστημα βαθμών	Συχνότητα εμφάνισης βαθμού στο αντίστοιχο διάστημα				
0-5	15%	15%	23%	45%	11%
5-10	15%	18%	21%	25%	15%
10-15	37%	37%	35%	23%	38%
15-20	33%	30%	21%	7%	36%

Πηγή: Μηχανογραφικές καταστάσεις Γενικών Εξετάσεων 1986 για το Ν. Φθιώτιδας.

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ:

1. Η «ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ» ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΔΟΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία και τους πίνακες, τη χειρότερη επίδοση έχουν οι μαθητές της 4ης ομάδας (Τ.Ε.Λ., Εσπερινό, Εκκλησιαστικό Λύκειο), με μόνο το 30% των βαθμών πάνω από τη βάση, απ' τους οποίους 3% άριστα. Έχει ήδη αναφερθεί ότι στα Λύκεια αυτά φοιτούν παιδιά στην πλειονότητά τους φτωχών οικογενειών. Έσσερα δε από τα έξι αυτά συνολικά Λύκεια εδρεύουν στη Λαμία. Κοινωνικό μεν περιβάλλον αστικής περιοχής, κοινωνική όμως ομάδα απ' τις οικονομικά ασθενέστερες.

Ακολουθεί με λίγο καλύτερη επίδοση η 3η ομάδα των Λυκείων της αγροτικής περιοχής, με ποσοστά 56% των βαθμών πάνω από τη βάση και 6% άριστους.

Στη συνέχεια, βελτιωμένη επίδοση παρουσιάζουν τα παιδιά της 2ης ομάδας της ημιαστικής περιοχής, με 67% πάνω απ' τη βάση και 8% άριστους.

Τέλος, στο νομό Φθιώτιδας την καλύτερη επίδοση σημείωσαν οι μαθητές της 1ης ομάδας της αστικής περιοχής, με 70% των βαθμών πάνω απ' τη βάση και 11% άριστους.

Οι παραπάνω διαφορές στη βαθμολογία, μεταξύ των διαφόρων ομάδων των Λυκείων, σε συνδυασμό με τη διαρροή κατά την πορεία έως τη Γ' Λυκείου, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι αποστάσεις μεταξύ των επιδόσεων είναι ακόμη μεγαλύτερες. Έχει προαναφερθεί ότι τη μεγαλύτερη διαρροή εμφανίζουν τα φτωχότερα οικονομικά στρώματα και οι αγροτικές περιοχές.

Εδώ τίθεται ένα ουσιαστικό ερώτημα: Ποιες είναι οι αιτίες-παράγοντες, που, εκφραζόμενες στο στοιχείο «περιοχή σχολείου», επιδρούν και επηρεάζουν την εξέλιξη και την τελική επίδοση των μαθητών;¹¹

Ως τέτοιες αιτίες-παράγοντες μπορούμε να εντοπίσουμε την κοινωνική-ταξική προέλευση των μαθητών. Το στοιχείο αυτό εκφράζεται έμμεσα μέσω της «περιοχής του σχολείου».

Αυτό προκύπτει από τα στοιχεία που αναφέρθηκαν στην πρώτη ενότητα όπου φαίνεται ότι στη Λαμία, με τα ευπορότερα οικονομικά στρώματα αλλά και τη συντριπτική πλειοψηφία των φτωχών (υπάλληλοι, εργάτες, άνεργοι), παρουσιάζονται οι δύο ακραίες περιπτώσεις της διαρροής και της επίδοσης των μαθητών.

Τα παιδιά των εύπορων οικογενειών, με την ελάχιστη διαρροή και την καλύτερη συγκριτικά επίδοση στο νομό, επιδιώκουν τη συνέχιση των σπουδών τους με τελικό στόχο την κοινωνική και οικονομική άνοδο. Κι έχουν γι' αυτό κάθε βοήθεια: συμπληρωματική ιδιωτική εκπαίδευση, κ.λπ..

Έχει διαπιστωθεί ότι οι ευκατάστατοι γονείς ξοδεύουν για την εκπαίδευση των παιδιών τους πέντε φορές περισσότερα χρήματα απ' ό,τι οι φτωχοί,¹² επιδιώκοντας ταυτόχρονα να διατηρηθεί μέσω αυτής ή και να βελτιωθεί η κοινωνική τους θέση.

Αντίθετα, τα παιδιά των ασθενέστερων οικονομικά οικογενειών στοχεύουν κατά κύριο λόγο στην άμεση εξεύρεση αποδοτικής εργασίας. Η συνέχιση των σπουδών γι' αυτά είναι στόχος, αλλά στην πλειονότητά τους αδυνατούν να τον πετύχουν λόγω έλλειψης οικονομικής υποστήριξης. Σήμερα είναι κοινή διαπίστωση ότι το δημόσιο σχολείο αδυνατεί να οδηγήσει την πλειονότητα των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ή έστω και στην απόκτηση γενικών γνώσεων.

Αποκαλυπτικά είναι τα στοιχεία που δείχνουν τις προτιμήσεις των μαθητών κατά δέσμη, για την κάθε περιοχή του νομού. Κι αυτό γιατί η κάθε δέσμη συνδέεται με τις σπουδές και το αντίστοιχο μελλοντικό επάγγελμα. Στις σημερινές δε συνθήκες το κόστος κάποιων σπουδών είναι απαγορευτικό για τους φτωχότερους.

11. Πρβλ. Θεόδ. Μυλωνά, *Η αναπαραγωγή των κοινωνικών τάξεων μέσα από τους σχολικούς μηχανισμούς. Η Μ.Ε. στο χωριό και στην πόλη*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1982.

12. Βλέπε, Μανώλη Χρυσάκη, «Οικογενειακές εκπαιδευτικές πρακτικές και Εκπαίδευση», περ. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 75, 1989, Έκδοση ΕΚΚΕ.

Στον Πίνακα 7 έχουμε τη δέσμη που προτιμούν οι μαθητές κάθε περιοχής του νομού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Ποσοστό μαθητών κατά δέσμη και περιοχή του Ν. Φθιώτιδας

Περιοχή Λυκείου	Δέσμη 1	Δέσμη 2	Δέσμη 3	Δέσμη 4	Σύνολο των μαθητών της περιοχής
1. Αστική	29%	6%	31%	34%	560
2. Ημιαστική	16%	7%	26%	51%	154
3. Αγροτική	15%	1%	31%	53%	508
4. Ειδικής κατηγορίας σχολ. (Τ.Ε.Λ., Εσπερινό, Εκκλ/κό)	16%	0%	44%	40%	176

Πηγή: Μηχανογραφικές καταστάσεις, ό.π..

Είναι εμφανής η τάση των μαθητών της αστικής περιοχής να επιλέγουν δέσμες που οδηγούν σε προσοδοφόρο επάγγελμα, έστω κι αν είναι δύσκολες και απαιτούν ιδιωτική πρόσθετη βοήθεια με ανάλογο οικονομικό κόστος.¹³ Κόστος που δεν σταματά βέβαια με την επιτυχία τους, αλλά συνεχίζει και κατά τις μακροχρόνιες σπουδές τους.

Έτσι, γίνεται πλέον συνείδηση στον καθένα πως η όποια επιλογή του δεν είναι (δεν μπορεί απ' τα πράγματα να είναι) ανεξάρτητη από τις οικονομικές του δυνατότητες.

Κι αυτό φαίνεται στις επιλογές των παιδιών που προέρχονται από τα φτωχότερα οικονομικά στρώματα. Όσα από αυτά τα παιδιά δεν διακόπτουν τη φοίτησή τους, αλλά συνεχίζουν και στο Λύκειο, κατευθύνονται κυρίως στα Τ.Ε.Λ. απ' όπου θα βγουν άμεσα στην παραγωγή.¹⁴

Αν κάποιοι συνεχίζουν στα Γενικά Λύκεια, επιλέγουν κατά κανόνα τη θεωρούμενη ως ευκολότερη δέσμη, την 4η.

Οι επιλογές των παιδιών των άλλων περιοχών φαίνονται στον προηγούμενο Πίνακα.

13. Βλέπε Στέφ. Πεσμαζόγλου, *ό.π.*, Κεφ. «Ιδιωτικές Εκπαιδευτικές δαπάνες», σ. 95-111.

14. Βλέπε Θεόδ. Μυλωνά, «Μερικοί παράγοντες που καθορίζουν την πορεία του μαθητή στο σχολείο», περ. *Νέα Πορεία*, τ. 37, σ. 98-99.

Καταλήγοντας, πρέπει να σημειώσουμε ότι ο παράγοντας «περιοχή σχολείου» και ο τρόπος επίδρασής του στην εξέλιξη και επίδοση του μαθητή είναι μια πολυσύνθετη έκφραση της ταξικής θέσης της οικογένειας του μαθητή.

Σχετιζόμενο με την περιοχή σχολείου είναι και το χαρακτηριζόμενο ως κοινωνικό περιβάλλον, με όλα τα επί μέρους στοιχεία που το συνθέτουν (επικρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις και συνήθειες, πολιτιστικό επίπεδο, μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας, κ.λπ.).

Το κοινωνικό περιβάλλον παίζει κι αυτό σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη και επίδοση των μαθητών.¹⁵

2. ΤΟ «ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ» ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΔΟΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

Τα παρατιθέμενα στοιχεία από πέντε ιδιωτικά Λύκεια της Αθήνας (Λύκειο Αρρένων Αμαρουσίου, Αμερικανικό Κολλέγιο Αγίας Παρασκευής, Εκπαιδευτήρια «Αθηνά»-Ζηρίδη, Σχολές Μωραΐτη) είναι χαρακτηριστικό δείγμα της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην οποία φοιτούν παιδιά, στην πλειονότητά τους εύπορων οικογενειών. Δηλαδή, μεσαίων μικροαστικών στρωμάτων αλλά και εμπόρων, βιοτεχνών, επιχειρηματιών. Και πάντως δύσκολα και σε πολύ μικρά ποσοστά βρίσκει κανείς παιδιά μισθωτών, εργατών, μικροεισοδηματιών.

Αναλυτικά στοιχεία για την κοινωνική προέλευση των μαθητών τους δεν διαθέτουμε. Οποσδήποτε, όμως θεωρούμε ότι αυτή μπορεί να προσεγγιστεί από μία σειρά παραμέτρων, όπως: Η περιοχή λειτουργίας των σχολείων αυτών σε συνοικίες των πλουσίων της Αθήνας. Τα υψηλά δίδακτρα συγκριτικά με τα χαμηλά εισοδήματα. Τα επιπλέον άλλα (αναγκαστικά) σχολικά έξοδα. Ο τρόπος επιλογής των μαθητών.

15. Για το ρόλο του κοινωνικού περιβάλλοντος, βλέπε: α) Γ. Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, «Οι εξετάσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση», περ. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 76, 1990, σ. 94-97. β) Κ. Ασπρουλάκη, ό.π., και γ) Το ποσοστό των αναλφάβητων στο Ν. Φθιώτιδας το 1981 ήταν: 16,7% έναντι 8,27% για το σύνολο της χώρας. Επίσης, 31,5% ήταν οι έχοντες ελάχιστες ή καθόλου γραμματικές γνώσεις (Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφή 1981).

Όλα τα παραπάνω στοιχεία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα προαναφερόμενα σχολεία απευθύνονται, αν όχι αποκλειστικά, στις ανώτερες εισοδηματικές τάξεις, πάντως όχι στις φτωχές.

Τα στοιχεία αναφέρονται σε περισσότερους από 600 μαθητές, που είναι το σύνολο των μαθητών της Γ' Λυκείου αυτών των σχολείων.

Από την επεξεργασία των στοιχείων αυτών, φαίνεται πως τη χαμηλότερη επίδοση έχουν οι μαθητές του Ιδιωτικού Λυκείου Αρρένων Αμαρουσίου, επίδοση που είναι στα επίπεδα της καλύτερης για το νομό Φθιώτιδας (1η ομάδα σχολείων αστικής περιοχής).

Την καλύτερη επίδοση εμφανίζουν οι μαθητές της Λεοντείου Σχολής Ν. Σμύρνης. Οι μαθητές αυτοί πέτυχαν ποσοστό βαθμών 81% πάνω από τη βάση και 23% του συνόλου αρίστευσαν.

Τα συγκεντρωτικά στοιχεία για τα πέντε προαναφερόμενα Λύκεια δείχνουν επιδόσεις σαφώς ανώτερες των καλύτερων επιδόσεων του νομού Φθιώτιδας.

Εδώ, θεωρείται σκόπιμο να τονιστεί ότι ο παράγοντας που επιδρά και διαμορφώνει την καλύτερη επίδοση των μαθητών δεν είναι η επιστημονικότερη σε κάθε περίπτωση εργασία των εκπαιδευτικών σ' αυτά τα σχολεία, σε σχέση με εκείνη που γίνεται στα δημόσια.

Εκείνο που μάλλον συμβαίνει είναι ότι η κοινωνική-ταξική θέση των οικογενειών των μαθητών, αυτών των ιδιωτικών σχολείων, τους εξασφαλίζει πρόσθετες δυνατότητες, έναντι των άλλων μαθητών. Δυνατότητες λόγω του οικογενειακού περιβάλλοντος, του κοινωνικού περιβάλλοντος, αλλά κυρίως λόγω της πρόσθετης εκπαιδευτικής βοήθειας μέσα κι έξω από το σχολείο.

Δημιουργούνται έτσι συνθήκες για καλύτερη ποιότητα στην παρεχόμενη εκπαίδευση, γεγονός στο οποίο συντελεί και η καλύτερη υλικοτεχνική υποδομή των σχολείων αυτών.

Αξιοσημείωτες πάντως είναι και οι διαφορές στην επίδοση των μαθητών μεταξύ των σχολείων αυτών.

Φαίνεται πως στα ακριβοπληρωμένα σχολεία (όπως, π.χ., Ζηρίδη, Μωραΐτη), που δέχονται παιδιά κυρίως των ανώτατων εισοδηματικών τάξεων, η επίδοση των μαθητών υστερεί σε σχέση με τα άλλα (π.χ., Λεόντειος Σχολή), όπου διαπιστωμένα φοιτούν παιδιά των μεσαίων στρωμάτων.

Μία κατ' αρχήν ερμηνεία αυτής της διαφαινόμενης διαφοροποίησης είναι πως στις οικογένειες των μεσαίων στρωμάτων της

πόλης διατηρείται έντονη η τάση-επιθυμία της κοινωνικής εξέλιξης μέσω των σπουδών.

Η τάση αυτή εξασθενεί ή και εκλείπει στις οικογένειες και τα παιδιά της αστικής τάξης, που επιδιώκουν τις σπουδές ως βοηθητικό στοιχείο της κατά τεκμήριο εξασφαλισμένης κοινωνικοοικονομικής τους θέσης.

3. ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΙΔΙΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

Στην πρώτη παράγραφο της παρούσας ενότητας αναφέρθηκαν αναλυτικά στοιχεία, διαφορές τους και εκτιμήσεις για τις ομάδες 1η και 4η που φοιτούν παιδιά κυρίως της Λαμίας.

Απομένει να δούμε τις διαφορές επίδοσης και να ερευνήσουμε τους πιθανούς λόγους, σε μαθητές αγροτικών περιοχών.

Από τις αγροτικές περιοχές του νομού μπορούμε να ξεχωρίσουμε τις εξής:

Μία που βρίσκεται περί την εθνική οδό και παρουσιάζει τάσεις οικονομικής και πληθυσμιακής ανάπτυξης.¹⁶ Σ' αυτήν οι κάτοικοι έχουν εναλλακτικές λύσεις εργασίας στις διάσπαρτες βιομηχανίες-βιοτεχνίες της περιοχής (στοιχεία του 1986).

Και την περιοχή της Δυτικής Φθιώτιδας και του Δομοκού, που είναι κυρίως ορεινή με τάση πληθυσμιακής υποβάθμισης.

Φαίνεται πως οι μαθητές της πρώτης περιοχής (άξονας εθνικής οδού), έχοντας περισσότερες εναλλακτικές λύσεις επαγγελματικής αποκατάστασης, ευκολότερα εγκαταλείπουν το σχολείο ή την προσπάθεια σ' αυτό. Ενώ τα παιδιά της δεύτερης περιοχής (Δυτικής Φθιώτιδας και Δομοκού), όσα τελικά συνεχίζουν, φαίνεται (χωρίς βεβαιότητα, αφού τα στοιχεία αφορούν μόνο μία σχολική χρονιά) ότι προσπαθούν να βρουν διέξοδο μέσα από την εκπαίδευση. Και λέγοντας αναζήτηση διεξόδου, εννοούμε την επιθυμία κάθε νέου του χωριού (συνήθως φτωχού) να βρει εργασία στην πόλη. Επιθυμία του νέου είναι η εργασία αυτή να μην είναι χειρονακτική, αλλά να του εξασφαλίζει κοινωνική άνοδο. Η τάση αυτή εξελίχθηκε σε κύριο φαινόμενο της ελληνικής κοινωνίας από το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου και μετά.

16. Πηγή: Απογραφές πληθυσμού, 1971, 1981, 1991, ΕΣΥΕ.

Ωστόσο, τα στοιχεία είναι ενδεικτικά και περιορισμένα, και επομένως δεν επιτρέπουν γενικεύσεις και ασφαλή συμπεράσματα.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1980 ΚΑΙ 1986

Βασικό στοιχείο της μελέτης μας θεωρείται και η εξελικτική πορεία των προαναφερόμενων διαφορών στην επίδοση. Εξέλιξη που, σε συσχέτισμό με τις όποιες κοινωνικοοικονομικές αλλαγές, θα οδηγούσε σε συμπεράσματα σχετικά με το βαθμό επιρροής των αλλαγών αυτών στο όλο πρόβλημα.

Εκτιμώντας ότι από το 1980 έως το 1986 δεν έχουν γίνει ουσιαστικές πληθυσμιακές και χωροταξικές μεταβολές στο νομό, προχωρήσαμε σε χωρισμό των σχολείων στις ίδιες ομάδες-περιοχές (αστική, ημιαστική, αγροτική και ειδικής κατηγορίας σχολείων).

Ως αντιπροσωπευτικό δείγμα ελήφθη το 50% των σχολείων του νομού, το ίδιο για τα σχολικά έτη 1980 και 1986. Ακολουθήθηκε η ίδια καταγραφή των βαθμών για τους μαθητές των σχολείων αυτών.

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν κατά περιοχή απεικονίζονται στον Πίνακα 8:

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Συγκριτικά στοιχεία για τους βαθμούς των Γενικών Εξετάσεων του 1980 και 1986, κατά περιοχή του Ν. Φθιώτιδας

	1. Αστική περιοχή		2. Ημιαστική περιοχή		3. Αγροτική περιοχή		4. Σχολεία ειδικής κατηγορίας	
	Έτος		Έτος		Έτος		Έτος	
Κλίμακα βαθμών	1980	1986	1980	1986	1980	1986	1980	1986
0-5	12%	14%	11%	13%	18%	21%	49%	45%
5,5-9,5	21%	15%	25%	18%	24%	21%	23%	25%
10-12	16%	14%	19%	17%	18%	16%	14%	12%
12,5-14	16%	16%	17%	15%	15%	13%	7%	9%
14,5-16	14%	15%	11%	14%	11%	12%	4%	4%
16,5-18	11%	15%	11%	14%	8%	11%	2%	2%
18,5-20	10%	11%	6%	9%	6%	6%	1%	3%

Πηγή: Μηχανογραφικές καταστάσεις Πανελληνίων Εξετάσεων Β' και Γ' Λυκείου 1980 και Γενικών Εξετάσεων 1986, σχολείων του Ν. Φθιώτιδας.

Το γεγονός που από πρώτη άποψη διαπιστώνεται είναι ότι οι διαφορές στη βαθμολογία μεταξύ των μαθητών από τις διάφορες περιοχές του νομού διατηρούνται. Είναι σαφές το γεγονός ότι, όπως το 1980 έτσι και το 1986, προπορεύονται οι μαθητές της αστικής περιοχής και ακολουθούν κατά σειρά εκείνοι της ημιαστικής, κατόπιν της αγροτικής περιοχής και τέλος των Τ.Ε.Λ., Εσπερινού και Εκκλησιαστικού Λυκείου Λαμίας (σχολεία ειδικής κατηγορίας).¹⁷

Αν πάρουμε, ως ενδεικτικά στοιχεία για συγκρίσεις τα ποσοστά βαθμών πάνω από τη βάση (10) και τα ποσοστά των άριστων (άνω του 18,5) διαμορφώνεται ο Πίνακας 9:

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Περιοχές του Ν. Φθιώτιδας και ποσοστό μαθητών κάθε περιοχής με βαθμό πάνω από τη βάση ή άριστα

Περιοχή σχολείου	1. Αστική περιοχή		2. Ημιαστική περιοχή		3. Αγροτική περιοχή		4. Σχολεία ειδικής κατηγορίας	
	Έτος		Έτος		Έτος		Έτος	
% ποσοστό μαθητών	1980	1986	1980	1986	1980	1986	1980	1986
Μαθητές με βαθμό πάνω από τη βάση	63%	71%	64%	89%	58%	58%	28%	30%
Άριστοι μαθητές	10%	11%	6,3%	9,0%	5,6%	6,0%	1,0%	3,0%

Πηγή: Μηχανογραφικές καταστάσεις, ό.π..

Οι συγκρίσεις μεταξύ του 1980 και 1986 πρέπει να γίνουν επί των διαφορών της βαθμολογίας μεταξύ των περιοχών του νομού. Έτσι, αποκλείεται ο παράγοντας «δυσκολία θεμάτων» που πιθανώς να διαφέρει μεταξύ 1980 και 1986.

Έχουμε, λοιπόν, ως διαφορά μεταξύ αστικής και αγροτικής περιοχής σχολείων, για τους βαθμούς πάνω απ' τη βάση, το 1980, +9% και άριστων +4,4%.

Οι ίδιες περιοχές το 1986 έχουν διαφορές, αντίστοιχα, +13% και +5%.

Είναι φανερό πως οι διαφορές μεγαλώνουν.

17. Στο Ν. Φθιώτιδας λειτουργούν τέσσερα Τ.Ε.Λ. : 1^ο και 2^ο Τ.Ε.Λ. Λαμίας, Τ.Ε.Λ. Αταλάντης και Τ.Ε.Λ. Μακρακώμης. Επίσης, το Εσπερινό Γυμνάσιο και Λύκειο Λαμίας και η Εκκλησιαστική Σχολή Λαμίας.

Μια αξιοπρόσεκτη τάση που παρατηρείται είναι η βελτίωση της επίδοσης των μαθητών της 4ης περιοχής των Τ.Ε.Λ., Εσπερινού, Εκκλησιαστικού Λυκείου. Αυτό οφείλεται κυρίως στην κάποια βελτίωση των μαθητών των Τ.Ε.Λ.. Αυτή μπορεί να αποδοθεί στο πρόσθετο βάρος που δόθηκε στην Τεχνική-Επαγγελματική Εκπαίδευση και στα κίνητρα-ποσοτώσεις υπέρ των μαθητών τους, για την εισαγωγή στα Τ.Ε.Ι..

Αποτελεί θέμα μελέτης ποια ήταν κάθε φορά η επίδραση των όποιων μεταρρυθμίσεων στην εξάλειψη (;) των προαναφερόμενων ανισοτήτων, αφού είναι γνωστό πως όλες αυτές στο όνομα αυτής της εξάλειψης εξαγγέλλονται. Βέβαια, δεν παραλείπουμε να σημειώσουμε πως σχεδόν ποτέ καμία μεταρρύθμιση δεν ολοκληρώθηκε.¹⁸ Πολύ δε περισσότερο δεν ερευνήθηκαν τα αποτελέσματά της στην εκπαίδευση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοπτικά, από τη μελέτη μπορούμε να επισημάνουμε τα εξής:

Οι γενικά συγκλίνουσες απόψεις για τις εκπαιδευτικές ανισότητες επιβεβαιώνονται για το νομό Φθιώτιδας τη δεκαετία του 1980.

Οι ανισότητες αυτές υπάρχουν με την ίδια διάταξη που από χρόνια περιγράφεται: χωριό - πόλη ή φτωχοί - πλούσιοι.

Παράγοντας που φαίνεται να παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτών των ανισοτήτων είναι η περιοχή όπου ζει η οικογένεια του μαθητή. Ο παράγοντας αυτός δηλώνει την ταξική θέση, την οικονομική κατάσταση και το μορφωτικό επίπεδο¹⁹ της οικογένειας.

Οι εκπαιδευτικές ανισότητες φαίνεται να αυξάνουν από το 1980 στο 1986, όπως δείχνουν τα στοιχεία για το νομό Φθιώτιδας.

Το φαινόμενο πρέπει να μελετηθεί και σε μεγαλύτερης έκτασης δείγμα, αλλά και σε μεγαλύτερης διάρκειας επανειλημμένες μετρήσεις, για να επιβεβαιωθεί.

Ωστόσο, με κάποια επιφύλαξη, υποστηρίζουμε πως αυτή είναι η πραγματικότητα. Τα αίτια αυτού του φαινομένου θα πρέπει να αναζητηθούν στην εντεινόμενη κοινωνική κρίση, στην όξυνση των οικονομικών αντιθέσεων, στην αύξηση των αποστάσεων ανάμεσα

18. Βλ. Αλέξη Δημαρά, *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (Τεκμήρια Ιστορίας)*, τ. Α' και Β', Αθήνα, 1988.

19. Βλ. Στέφ. Πεσμαζόγλου, *ό.π.*, σ. 190.

στις διάφορες κοινωνικές ομάδες και ίσως στην αλλαγή των οραμάτων των πιο φτωχών «για αλλαγή της ζωής τους μέσα από ένα πτυχίο».

Πάντως, για την ολόπλευρη και διαρκή μελέτη του προβλήματος, κρίνεται αναγκαία η καταγραφή όλων των στοιχείων που αφορούν το πρόβλημα και η δημοσίευσή τους από την Στατιστική Υπηρεσία του Υ.Ε.Π.Θ..

Τέλος, θεωρείται αυτονόητο ότι η κάθε εκπαιδευτική μεταρρύθμιση – μικρή ή μεγάλη – θα πρέπει να γνωρίζει την εκπαιδευτική πραγματικότητα, να τη λαβαίνει υπόψη, να θέτει συγκεκριμένους στόχους και τέλος να αποτιμάται από τα αποτελέσματά της. Αποτελέσματα που επηρεάζονται, βέβαια, και από γενικότερους κοινωνικούς παράγοντες. Καθορίζονται όμως βασικά απ' αυτή την ίδια τη μεταρρύθμιση και σηματοδοτούν το βάθος της.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ Α

Κατανομή επαγγελμάτων και ταξική διάρθρωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του Ν. Φθιώτιδας

Κατηγορία επαγγέλματος	Σ χ έ σ ε ι ς ε ρ γ α σ ί α ς						Σύνολο
	Εργο- δότες	Εργαζό- μενοι για λογαρια- σμό τους	Μισθωτοί	Εργαζό- μενοι μη αμει- βόμενοι	Δεν δήλωσαν σχέση εργασίας	Νέοι	
Επιστήμονες, τεχνικοί, βοη- θοί, ελεύθεροι επαγγελμα- τίες	64	692	3.064	17	166	-	4.003
Διευθυντές και ανώτερα διευθυντικά στελέχη	105	53	210	-	21	-	389
Υπάλληλοι γραφείων	2	23	4.336	20	135	-	4.516
Έμποροι, πωλητές	124	2.436	608	420	82	-	3.670
Απασχολούμενοι στην παρο- χή υπηρεσιών	86	858	2.352	212	98	-	3.606
Απασχολούμενοι στη γεωργία, κτηνοτροφία κ.λπ.	91	16.681	1.054	9.445	622	-	27.893
Τεχνίτες, εργάτες (εκτός γεωρ.), χειριστές μεταφορι- κών μέσων	193	4.327	10.382	281	310	-	15.493
Δήλωσαν ανεπαρκώς το επάγγελμά τους	-	10	177	10	40	-	237
Νέοι	-	-	-	-	-	1.379	1.397
Δεν δήλωσαν επάγγελμα	11	-	355	120	426	-	892
ΣΥΝΟΛΟ:							
Σε απόλ. αριθμούς	676	25.080	22.518	10.525	1.900	1.397	67.078
Σε ποσοστά	1,09%	40,40%	36,27%	16,95%	3,06%		100,00%

ΠΙΝΑΚΑΣ Β

Η απασχόληση κατά τομέα παραγωγής στο Ν. Φθιώτιδας

	<i>Τομέας παραγωγής</i>	<i>Ποσοστό απασχολούμενων στο σύνολο των εργαζόμενων</i>
1	<i>Πρωτογενής παραγωγή Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς, δασοπόνοι κ.λπ.</i>	46,4%
2	<i>Δευτερογενής παραγωγή Τεχνίτες, εργάτες (εκτός γεωργίας), χειριστές μεταφορικών μέσων</i>	21,6%
3	<i>Τριτογενής παραγωγή Επιστήμονες, ελεύθεροι επαγγελματίες, ανώτ. διοικητικά στελέχη, διευθυντές, έμποροι, πωλητές, εργαζόμενοι στις υπηρεσίες</i>	28,4%
4	<i>Νέοι, δεν δήλωσαν επάγγελμα, άλλα επαγγέλματα</i>	3,6%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 1981, Ν. Φθιώτιδας, Οικονομικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλέξης Δημαράς, *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (Τεκμήρια Ιστορίας)*, τόμ. Α' και Β', Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1988.
- Μαρία Ηλιού, *Εκπαιδευτική και κοινωνική δυναμική*, εκδόσεις Πορεία, 1988.
- Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη, *Προς μίαν Ελληνικήν κοινωνιολογίαν της παιδείας*, τόμ. Α' και Β', εκδόσεις ΕΚΚΕ, 1974.
- Θεόδωρος Μυλωνάς, *Η αναπαραγωγή των κοινωνικών τάξεων μέσα από τους σχολικούς μηχανισμούς*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1982.
- Στέφανος Πεσμαζόγλου, *Εκπαίδευση και ανάπτυξη στην Ελλάδα 1948-1985. Το ασύμπτωτο μιας σχέσης*, εκδόσεις Θεμέλιο.
- Άννα Φραγκουδάκη, *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1985.
- David Blackledge, Barry Hunt, *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, εκδόσεις Έκφραση, Αθήνα, 1995.
- Olive Banks, *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσ/νίκη, 1987.
- Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών, Σπουδαστήριο Κοινωνιολογίας ΠΑΣΠΕ-ΕΚΚΕ, Gutenberg, Αθήνα, 1977.
- Πέτρος Κιόχος, *Περιγραφική Στατιστική*, Interbooks, Αθήνα, 1993.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- ΕΚΚΕ, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*.
Τα εκπαιδευτικά.
Επιστημονική σκέψη.
Νέα Πορεία.